

LETO 22 LETNIK 1974/75 ŠTEVILKA 3 ✓
GIMNAZIJA NOVO MESTO

s t e z i c e

glasilo novomeških gimnazijcev

leto XXII

letnik 1974/75

številka 3

urejuje uredniški odbor

odgovorni urednik Rafko Križman

glavni urednik Janez Pipan

mentor prof. Jožica Jevnikar

naklada štiristo izvodov

cena posameznega izvoda 3 /tri/ dinarje

glasilo financira gimnazija Novo mesto

prispevki: Stojan Golob, Marica Povše, Jolanda Valentič,

Smiljan Trobiš, Anica Murn, Tomo Krajnc, Janez Pipan,

Ljubica Rataj, Maja Klemenc, Mateja Vodnik

sodeloval je tudi dr. Tone Šavelj

to številko je ilustrirala Jolanda Petelinkar

D2017/9549

OB 30 - LETNICI OSVOBODITVE

Ob praznovanju letošnje pomembne obletnice osvoboditve se tudi naša gimnazija in z njo Stezice pridružujejo enotnemu mnenju vseh delovnih ljudi socialistične Jugoslavije, da je to velik praznik, praznik delovnih uspehov, praznik socializma. Kajti za delavski razred Jugoslavije in tudi za nas, Slovence, pomeni 30. obletnica zmage nad fašizmom hkrati 30. obletnico zmage socialistične revolucije. Osvobodili in združili smo Slovenijo enakopravno zedinjeni v Osvobodilni fronti, hkrati pa smo vzpostavili bratske vezi z vsemi jugoslovanskimi narodi in narodnostmi. Pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije smo predali oblast delavskemu razredu. Iz revolucije je zrasla Socialistična federativna republika Jugoslavija, ki s svojo neodvisno mednarodno politiko in z razvojem samoupravnega socializma predstavlja pomembnega dejavnika miru, protimperialističnega boja in socialističnega razvoja sveta. Po vojni smo razvili demokratični sistem, temelječ na družbenoekonomskih odnosih socialističnega samoupravljanja. Ta se je dokončno razvil z novo ustavo, bil pa je spočet že med revolucijo. Razvijali smo humane in enakopravne odnose med ljudmi in odnose z drugimi narodi, temelječe na suverenosti in enakopravnosti narodov in držav ter ne mednarodni solidarnosti in proletarskem internacionalizmu. Letošnje leto torej ni samo leto praznovanja, ampak se moramo hkrati zavedati dolžnosti, da še naprej razvijamo in poglobljamo samoupravne in demokratične družbene odnose.

V procesu samoupravljanja ima tudi šola pomembno nalogo, to je vzgojiti bodočega samoupravljalca. To pa je možno samo z razvojem samoupravljanja na šoli. In kaj smo v tem smislu naredili mi, učenci gimnazije? V začetku šolskega leta smo veliko govorili o samoupravljanju. O učencu, ki bo postal soustvarjalec vsega dela in življenja na šoli. Temelj samouprav-

ljanja, odnos učenec - učitelj, se v bistvu ni spremenil, In kdo je za to kriv? Mi vsi! Še zmeraj mnogi mislijo, da se je s tem, ko so prestopili iz Zveze mladine v Zvezo socialistične mladine, spremenilo samo ime organizacije. Ne zavedajo se, da so se s tem zavestno odločili aktivno sodelovati pri graditvi socializma in samoupravne družbe. Toda kje je zdaj njihovo sodelovanje? Kje je njihova zrelost? Naša družba ne potrebuje človeka samo za statistiko, ampak potrebuje aktivnega, delovnega človeka. Zato imejmo jasno pred očmi prvo dolžnost mladince: zmeraj biti aktiven, tako pri raznih akcijah kot družbeno, kajti le tako bomo lahko ustvarili samoupravne odnose in samoupravljali.

Ob 30. obletnici zmage revolucije se moramo zato še posebno zavedati, da dolgujemo generaciji naših očetov, ki je s krvjo plačala svobodo, ohraniti in nadaljevati razvoj pridobitev revolucije.

Ob koncu vam vsem želimo obilo delovnih uspehov in uspešno oblikovanje vaše osebnosti socialističnega samoupravljalca.

Uredništvo Stezic in
aktiv Zveze Komunistov

Marica Povše

TAKŠNI SMO

I.

Mavrična svetloba se je prelivala v zvoke divje glasbe. Telesa so nihala v ritmu; hitreje - počasneje - divje - umirjeno... nekje je zažvenketalo steklo..., nekdo je odšel... glasba se je umirjala in luč je mežikala na stropu. V kotu je nekaj žarelo in šepetajoče besede so božale uho - POSKUSI, DAJ...Poskusi še ti... potegni globoko vase, vsrkaj in predaj se. Svet se je začel vrteti hitreje nato pa se je ustavil v čudoviti mavrični svetlobi.

Kresnica samo ponoči
v žametni travi zaiskri se...

Samo v preblisku omame
se sreča nasmehne ti -

hipno in mine...

Luč na stropu je žalostno zanihala in ugasnila, povsod je ležal težak dimast zrak, povsod črepinje (ki prinašajo srečo?) in razlita pijača, povsod je bila samo klavrnost - KLAVRNOST!

Včasih
si zaželiš zbežati,

Mogoče pobegniti v svetlobo

sreče in svobode...

Ponudijo ti "zdravilo sreče"

trenutne sreče

in ti poskusiš in si svoboden...

Toda ta popolna svoboda...

Toda to znova isto razočaranje...

II.

V življenju vsakega človeka so trenutki preteklosti, ki se jim boji pogledati v obraz.

Bilo ji je komaj petnajst let, ko je spoznala, da je življenje pravzaprav samo igra, ki si jo je izmislil neznan režiser - in vsakdo igra glavno vlogo v svoji igri. Odigrava pa jo malce drugače, kot zahteva režiser, samo za spoznanje drugače... in nato skrene s poti te igre - čisto malo in ožigosajo ga; ne, ne z razbeljenim železom, drugače znajo to narediti režiserji življenja - ožigosajo ga v srce, v drobno, v notranjost; dopovedo mu, da je gnil in prazen in mu pokažejo pravo pot... pojdi po njej... vedno naprej bodi slep... bodi gluha... bodi poslušen... poskušaj biti suženj režiserjev igre...

Imel je skodrane dolge lase kostanjeve barve in velike modre oči... igral je kitaro... ljubila sta se... samo on jo je razumel in ji govoril - moja mala srnica, volkovi te bodo snedli.

Prišlo je hitro, kot strela šine z neba, starši so ji pomogli časopis in oče je z razbitim glasom dejal - tu je tvoj čudoviti Peter; tu v tem časopisu - toda sedaj je samo P.V., P.V. in nič več, punčka, in zapomni si to -

P.V. in nič več, ji je odmevalo v glavi.

Hotela je iz vsega narediti laž, veliko, kričečo laž, toda Petra so odpeljali, ni videla njegovih las in ni mogla popotiti pogleda v modrino njegovih oči; nihče ni igral kitare in velika hiša z mnogo prebivalci je postala prazna...

V časopisu je bila samo majhna, drobna vest, v črno obrob-
ljenem kvadratu je bilo napisano njegovo ime in drobno ob-
vestilo... pobegnil iz poboljševalnice in umrl v prometni
nesreči... z ukradenim motorjem...

Veliko, mnogo preveč rož in sveč je bilo na njegovem grobu.
Stala je tam, sama in zapuščena, in zazdelo se ji je, da sliši
zvoke Petrove kitare... samo naprej... proč od preteklosti...
Nasmehnila se je skozi solze in zašepetala v veter - ne,
Peter, tvoje srnice volkovi ne bodo snedli...

III.

Stala je pred velikim ogledalom in ogledovala svojo postavo.
Oči so spraševale: se mi že pozna? - in vedno znova odgovar-
jale: ne, ne še; toda ne veseli se, kmalu se bo... Ogledalo
se ji je molče posmehovalo.

Ležala je v postelji - brez volje, želje, cilja, tako zelo
prazna. Morala bi biti srečna, si je ponavljala sama pri
sebi, nikoli ne bodo izvedeli - in moja postava bo ostala
brezhibna.

Stala je pred istim ogledalom kot pred mesecem in se spra-
ševala: kaj se je spremenilo? Da, vzeli so mi "nekoga", ki
je bil samo moj in jaz sem to pustila... Ogledalo ji ni od-
govorilo...

Srečala ga je na cesti.

Je vse v redu? je vprašal in jo poljubil. Nekdaj ji je to
nekaj pomenilo, sedaj pa nič več. Iztrgala se je iz objema
njegovih rok in odšla naprej - v neznano...

Zabavo imam, ji je rekla prijateljica. Odšla je k njej; prislinil se ji je neki zoprni črnolasec... pila je, še in še, hotela se je napiti in pozabiti na vse.

Bi šla gor, mala? je rekel. Vzpenjala sta se po stopnicah in poskušala je zbrati svoje misli. Začutila je njegove roke... poljube... njega... povsod... in razbila se je na milijon drobnih koščkov.

Ko se je oblačila, je stegnil svoje dolge roke proti njej in zašepetal - pridi, mala, rad te imam - Zazrla se je v njegove oči, se sklonila nizko k njemu in zašepetala - mislila sem, da si boljši...

Cipa, je siknil za njo.

Lepo ime za mojih sedemnajst let, je pomislila, ko je odhajala v novo iskanje...

Janez Pipan

EROS - TANATOS

(Srečanje z erotiko Alojza Gradnika)

III. DE PROFUNDIS

Za ponazoritev idejnih in čustvenih potez pesnikovega individualno zgrajenega odnosa Eros - Tanatos - Eros je primerena pesem BESEDE IZ GROBA - V SPOMIN MARIJI ŠVALOVI (Padajoče zvezde). Predstavlja nekakšno začetno dispozicijo k pozneje izoblikovani konkretni zgradbi. Njena vsebina je namreč splošen spremljajoči pregled emocionalnega vzpona oziroma rasti Erosa v okviru Tanatosa. Cikel DE PROFUNDIS je samo podrobnejša razčlenitev enega dela zgradbe in je logična posledica nazorske dograditve odnosa ter hkratni dokaz za njegovo eksistenco.

Kot že rečeno, je že v BESEDAH IZ GROBA izražena tista čustvena moč, ki je osnova za pesnikovo trditev o obstoju posmrtno erotske vitalitete. Ta moč pride do izraza predvsem v nenehnem pričakovanju končne združitve, namreč ko bo umrl tudi on in se ji pridružil v večnosti. Čustvenost je tako močna, da se v njeni duši pojavi težnja po vrnitvi, kar je posledica trenutnega miselnega zmotnega preobrata, da bi tako znova stopila na pot k končnemu cilju. Ko ta nastopi, se v njej nehote poraja identiteta tega trenutka in tiste prve noči, "ko spet goriijo tiste zvezde zlate".

Pesnik je že v naslovu podal osnovno misel svojega naziranja. Tako BESEDE IZ GROBA kot DE PROFUNDIS (iz globin) podajata klic oziroma pričevanje eksistencialnega bistva Erosa. Če je bil življenjski Eros samo ponesrečena kopija globinskega Erosa, je temu vzrok v panteistični moči življenjskih sil, ki človeku onemogočajo doseči svoje bistvo

oziroma bistvo življenja samega, podanega ravno v ciklusu DE PROFUNDIS. Zopet je izpoved položena v ženska usta, kar daje izrazu oziroma emocionalni moči tisti obseg, ki je značilna stopnja pred emocionalnostjo njegove individualne izpovedi.

Mene ni požela kosa,
bila sem ko v jutru rosa,
ki jo pije sonca žar.

Zdaj več nisem svetna stvar,
nisem roža in ne kamen,
sem le zate svetel plamen. (DE PROFUNDIS I)

DE PROFUNDIS je sestavljen iz desetih kratkih, izrazito liričnih pesmi. V nekaterih pogledih se močno razlikuje od PISEM glede na izraz in obliko. Stopnjevanje je tu mnogo bolj sproščeno, kar je posledica neomajnega čustvenega odnosa, ali konkretno, ni več nevarnosti, da bi ljubezen umrla, preminila. Gradnik tu prihaja v bistveno nasprotje s svojo dialektiko, kajti v Tanatosu je izključena možnost delovanja protislovja, kar kaže na določeno mero idealizma v njegovem pojmovanju. Prav tako je v teh sferah nemogoča skepsa; filozofski izvlečki so dokončni in vpeti v popoln optimizem, medtem ko je bil v PISMIH ravno dvom tisti, ki je rušil kompozicijo in izražal človekovo nemoč pred kozmičnim stvarstvom.

Prva pesem je beg pred življenjem. Resda se pozneje še pojavijo določena stremljenja k vrnitvi, toda leta so brez vsakršne čustvene podlage. Obratni odnos Eros - Tanatos izraža ravno zadnji verz - "sem le zate svetel plamen." Edinost Ljubezni je tisto, kar izključuje možnost nadaljnega eksistiranja življenjskih vplivov, edini stik z njimi je povezava z Njim, ki je še živ. Pričakovanje je torej spomin na "močne dni"; spomini so sploh izraz neke imaginarne sile, ki nadzoruje pesnikovo pot.

Spomin je tudi prisiljenost k molčanju (druga pesem). Glas se vedno znova vrača k njej od "zelene ruše", kakor se je nekoč razgubljal v neskončni praznini (času) in jo podaljševal vanjo samo. Globinski odnos je le slutnja, zaznavnost njiju edinih, torej je molk Biosa le predorni vpliv Tanatosa in njegovo bližanje.

V nadaljnjem pa se molk razteza do tolikšnih širin, da se avtomatično preobrazi v krik. "Daleč si, o, pridi bliže!" (DE PROFUNDIS III). Je hkrati prošnja k imaginarnemu stvarstvu po zbližanju obeh polov, je tudi zunanji emocionalni izraz, siloviti vzpon hrepenenja.

In res, nenadoma nastopi zadovoljitev, kot bi oživela neka podzavestna stvarnost, duša pade v trans, "kakor val z obali druge, spet prihajaš v moje roke."

Njegova nenadna prisotnost je porajanje svetlobe, rdečega plamena, rastočega iz krvi; trenutna predstavna združitev je sicer verna, vendar deluje z nekakšnim neučakanim bolezensko-patološkim odnosom do časa, kateremu je vse podvrženo (četrti pesem).

O, še srca kri natoči!
Saj ozarja nje svetloba
tebe tudi - da do groba
ne boš blodil v mrtvi noči.

Neučakanost preraste v strast, v prelitje krvi (človekova panteistična gonja za spoznanjem fate morgane - po Župančiču), opravičilo je reševanje njegove duše iz "mrtve noči", ki jo predstavlja odnos Bios - čas. To je že pesnikova ironija. On se namreč, kot smo že ugotovili, podzavestno še vedno čuti vzvišenega nad žensko in ravno DE PROFUNDIS IV in V sta izraziti primer omalovažujočega odnosa do ženske strastne zaverovanosti v ideale, retorično bi to razmerje lahko izrazili

z vprašanjem, le kako ji ne pride na misel, da se lahko nena-
doma vse konča, ker je človek dejansko svoboden, in pesnik
sploh ne podcenjuje te kvalitete, ampak jo celo uporablja
kot edino orožje proti zasuhnjewalskemu Erosu.

Ko ona v svoje globine sprejme to sporočilo, je ne prizadene.
Predstavlja le obuditev iz hipnotičnega kaosa - poželenja in
čustvenega izbruha. Tudi v življenju ji je vrela kri v žilah,
toda ni se vdala, kajti tako bi uničila edino vrednoto svoje-
ga tedanjega bivanja - hrepenenje srca. Ugotovitev sledi:

"Slast kopni ko rosna sraga."

So pri meni tvoji listi,
zadnje tvoje so besede,
listi so še beli, čisti,
le besede so že blede. (DE PROFUNDIS VI)

V njej ni moči, s katero bi udušila svoje stoke, ne najde
toplote, s katero bi posušila mokre liste. Tako bi ostale
besede vedno zapisane, sedaj pa je papir čedalje bolj bel,
prazen. Toda prazen je tudi zato, da bi On nanj zapisal nove
besede.

Sedma pesem je zopet problematična. Vsaj v prvi polovici,
kjer je tok dogajanja preusmerjen v moralno oproščanje kriv-
de sebi, oziroma obdolževanju Njega, ki ni prišel niti na
pogreb. Vprašanje je, ali melanholično razpoloženje v drugem
delu odtehta ta absurdni preskok ali je imel pesnik prav na-
men poudariti to komponento razvijanja svoje filozofske for-
me. Dvomljiva je ravno čustvena nezanesljivost v drugem de-
lu, popolno razumevanje vsakršnega odnosa, ki ga goji nas-
protni subjekt do njene usode. Sama išče opravičilo, zakaj
ji ni poklonil zadnjega pogleda, preden je nad njo zrasla
gomila; le zaprta v tišino, v omejenost prostora, "gori sveča
bolečine, cestni veter jo ugasi." Njuni senci predstavljata
vsaka svojo samoto, ki se v globinah pretakata druga v drugo.

"Zdaj več nisem svetna stvar." Za njo so se zaprla vrata večnega eksistencialnega bistva, prenehala je njena materialnost, ostanke njenega telesa "bodo skoro grizli črvi". Zemlja vpija njeno moč, njeno kri, zemlja je povsod, po njej se Njeno bistvo steka * Njegovim duhovnim bistvom. Hkrati z zadnjimi kapljami njenega telesa vsrkava zemlja tudi njen klic: "Jemlji, jemlji!" (Osma pesem)

Strast se spet pojavi v trenutku najizrazitejšega gibanja in spet deluje kot odločilen zaviralni moment, potreben za razteg časa. Toda ko njen prijem popusti, je storjen odločilen premik. V predzanji pesmi, ki nosi v sebi prikrit izraz samozadovoljitve kot posledice neučakanosti, se dogajanje prevesi preko zadnjega (odločilnega) roba in zaplava v neskončnem brezvalovnem lebdenju. To je tudi slovo od vsega eksistirajočega, konkretno v poeziji od soudeleženega bralca, ki mu ni dana možnost spoznanja te nove razsežnosti.

Še te čakam, saj nikoli
v svetu tam* ne najdeš sreče...
Svet povrača samo bóli,
kdaj so dale srečo ječe?*

Samo v smrti je svoboda:
zopet najdeš, kar si ljubil;
večnosti ti vrne voda,
kar si ljubil in izgubil.

Nihče meni te ne vzame,
saj že zdaj si, dragi, večen
gost samo te moje jame...
Bodi srečen, srečen, srečen!
(DE PROFUNDIS X)

* podčrtal avtor

To je zaključek, ki bi hkrati lahko služil tudi za začetno formulacijo Gradnikove erotično - poetične strukture naneseno ŽIVLJENJA, kombiniranega z EROS - TANATOSOM. Razlika je le v tem, da sta ŽIVLJENJE in EROS TANATOS napovedovanje, medtem ko je DE PROFUNDIS X povzetek abstraktnih duhovnih izkušenj in torej dograjuje končno formo, ki se je v obdobju prvih dveh pesmi porodila kot daljni cilj.

S tem je zaključena struktura Gradnikove erotične poezije prve dobe. Pesnik v verigi povratnih odnosov Bios - Eros - Tanatos - Eros ni iskal novih razsežnosti; prav gotovo bi tak poskus zavedel izraz v osladnost in neiskrenost. Zaključeno je prvo obdobje Gradnikovega umetniškega ustvarjanja (nekako do SVETLIH SAMOT). Že naslov njegove naslednje zbirke - SVETLE SAMOTE - priča o določenem premiku iz depresivnega okvira ustvarjanja pod okriljem Tanatosa. Pesnik je v nadaljnjem začel iskati novih razsežnosti, predvsem v življenju, kar je seveda narekovalo tudi nove pesniške prijeme. Ker pa ni začel znova, ampak se še vedno naslanja na svoje stare temelje, je v njegovem nadaljnjem ustvarjanju opazno določeno nazadovanje, predvsem kar se tiče izrazne moči in emocionalne neposrednosti.

IV. POJOČA KRI

Značilno podajanje emocionalno - erotičnih doživetij in izkustev v Gradnikovi poeziji je dvogovor. Pesnik je mnenja, da se da z izražanjem emocionalne moči ob neposrednem kontaktiranju med prizadetima subjektoma najuspešneje prikazati resnično doživetost Erosa in tudi izpeljati teorijo o njegovem eksistencialnem bistvu. Tako lahko rečemo, da je celoten Gradnikov erotični opus dialog med moškim in žensko. Če gledamo seveda posamezne pesmi ali cikle, je ta struktura nepopolna; srečamo se ali samo z vprašanjem k nasprot-

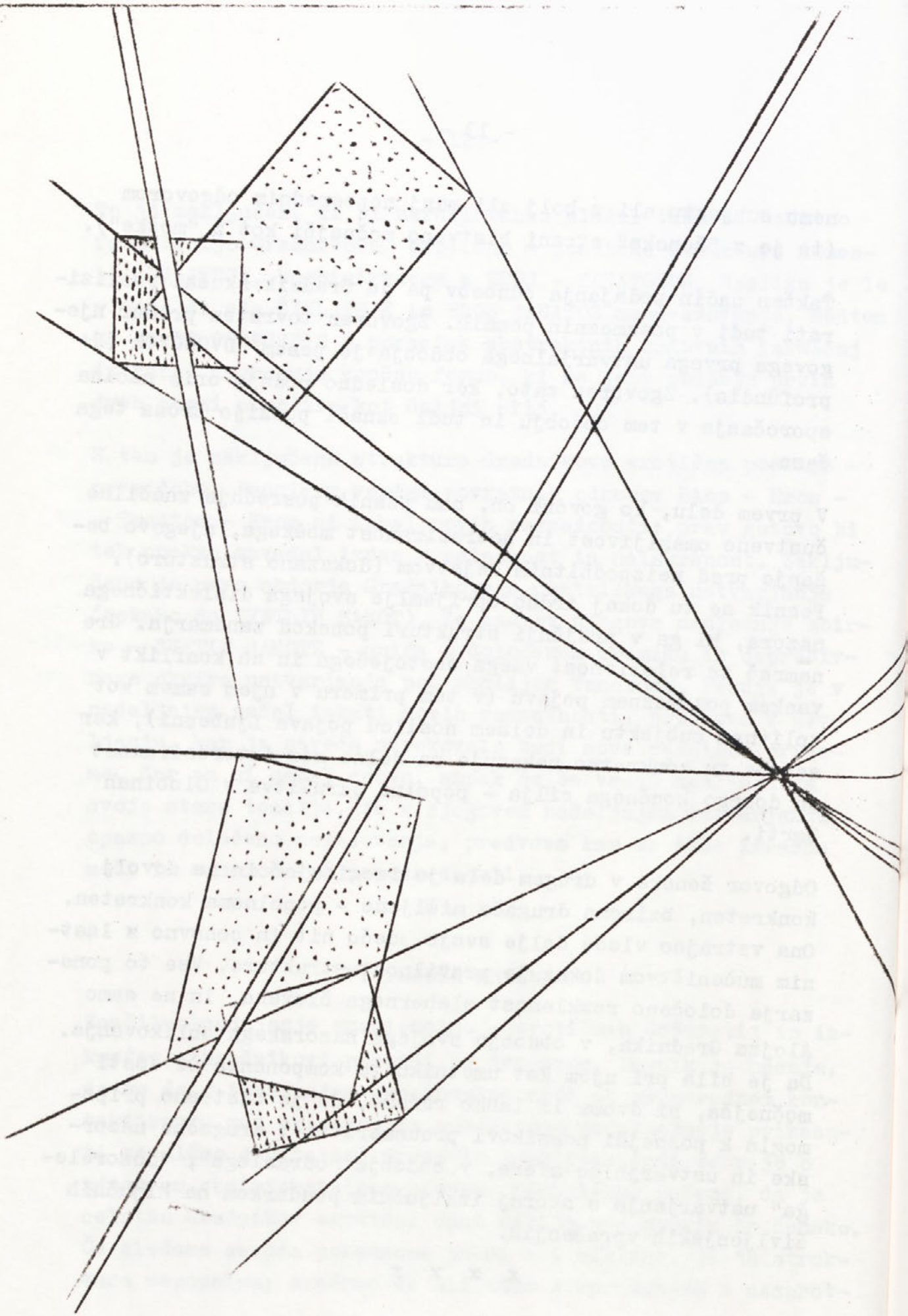
nemu subjektu ali z bolj ali manj neposrednim odgovorom (ta je z "ženske" strani bistveno močnejši kot z "moške").

Takšen način podajanja odnosov pa je Gradnik skušal realizirati tudi v posameznih pesmih. Zgovoren tovrsten primer njegovega prvega ustvarjalnega obdobja je pesem DVOGOVOR (De profundis). Zgovoren zato, ker dosledno podaja oris načina sporočanja v tem obdobju in tudi označi poezijo Erosa tega časa.

V prvem delu, ko govori on, nam pesnik posreduje značilno čustveno omahljivost in netrasiranost moškega, njegovo bežanje pred neizpodbitnim dejstvom (dokazano strukturo). Pesnik se tu dokaj trdno oprijemlje svojega dialektičnega nazora, ki ga v prejšnji strukturi ponekod zanemarja. Gre namreč za relativnost vsega obstoječega in za konflikt v vsakem posameznem pojavu (v tem primeru v njem samem kot vplivnem subjektu in delnem nosilcu pojava Ljubezni), kar seveda tu konkretno nakazuje na delno nezainteresiranost za dosego končnega cilja - popolne združitve v Globinah Smrti.

Odgovor ženske v drugem delu je izogibajoč in ne dovolj konkreten, oziroma drugače mišljeno - popolnoma konkreten. Ona vztrajno vleče dalje svojo pedečo nit in ponovno z lastnim mučeništvom dokazuje pravilnost strukture. Vse to ponazarja določeno razklanost slehernega človeka, in ne samo Alojza Gradnika, v obdobju svojega nazorskega oblikovanja. Da je bila pri njem kot umetniku ta komponenta še dosti močnejša, ni dvoma in lahko rečemo, da je bistveno pripomogla k poznejši pesnikovi preusmeritvi v drugačne nazorske in ustvarjalne sfere, v obdobje "odraslega", "dozorelega" ustvarjanja s skoraj izključnim poudarkom na ključnih življenjskih vprašanjih.

x x x x

Teh nekaj dodatkov k prejšnjim oddelkom naj bi predstavljalo uvod v obravnavanje preostale Gradnikove erotike, nastale pozneje in izdane v zbirkah VEČNI STUDENCI, ZLATE LESTVE, POJOČA KRI in PESMI O MAJI. Za označitev tega stopenjskega - v določenem smislu - ustvarjalnega padca nam bodo služili ravno posamezni ljubezenski dialogi, ki so zdaj mnogo pogostejši, kot pa so bili prej.

Recimo POGOVOR (Večni studenci). Pesnik tu rešuje situacijski problem odtujenosti v ljubezni, seveda samo do stopnje Bios - Eros - Tanatos, torej predvsem v Življenju. Molčanje, dejansko nepriznavanje svojih čustev v konkretni vizualni situaciji, povzročanje živčne napetosti in nestrpnosti in šele kot formalno priznanje v obliki konkretnega stvarnega zvočnega efekta se pojavi dejansko notranje približevanje, čigar čustvena prepričljivost je ravno zaradi takega posređovalnega načina minimalna, lahko bi celo rekli, da gola formalnost k zadostitvi eksistencialnosti ljubezenske lirike. Pesnik mnogo bolj opisuje, kakor pa podaja dejansko dogajanja, kar se nadaljuje skozi vse erotične pesmi zbirk VEČNI STUDENCI IN ZLATE LESTVE, šele v POJOČI KRVI in na svojstven način v PESMIH O MAJI se raven emocionalnosti začne polagoma dvigovati.

Iz vsega tega lahko povzamemo naslednje: v pesmi POGOVOR skoraj popolnoma prevladuje filozofija Življenja, tako njegova protislovja, njegovi zahrbtni udarci, razgibanost, konkretnost, nedopustnost iluzionarnega samouspavanja, krhkost in zagrenjenost. Življenje je zdaj edino, vse; karkoli se zgodi, se zgodi v njegovem okviru; smrt je resda končni cilj, toda ne tisti, h kateremu teži vse subjektivno delovanje, temveč ravno obratno; vsa prizadevanja so obrnjena stran od smrti; človek skuša to nujnost oddaljiti čim globlje v prihodnost. Za primer naj navedem zadnje verze iz pesmi ALKIBIJAD TIMANDRI (Zlate lestve):

Timandra, jočeš? O, povej, čemu?
Še daleč Stiks je in njegovi čolni
še dolgo bodo drugih potnih polni.
Sem, ptička, zleti, sem v srce, domú!

Še zgovornejši primer pa so naslednji verzi iz pesmi **KMET GOVORI NEVESTI** (ciklus Kmet govori - Večni studenci):

Nič naj naju ne razloči,
trud ne, ne bridkosti kupa,
borba ne, ne cilj brez upa,
srd ne in ne kaplje strupa,
ki jih slast spenljiva toči.

Pesem sicer ne sodi več v okvir prave erotike, je pa dosleden izraz pesnikovih nazorov.

V isti pesmi pa pravi Gradnik tudi tole:

On, ki časa niti reže
ročam, nam in pticam v gaju,
on samo bo ločil naju,
da poslej na drugem kraju
še tesneje naju zveže.

Če bi zdaj rekel, da je ta kitica protidokaz moji trditvi življenjskega poslanstva novega Gradnikovega ustvarjanja, bi nasedel le zunanjemu vizualnemu učinku, ki ga predstavlja asociacija smrti. Ravno ta poteza še odločneje potrjuje izrazito življenjsko okolje porajanja ljubezni.

Odločilni izraz je Okolje. Lahko rečemo, da se tu pojavi prvič. Do sedaj je eksistiralo le prazen prostor, v okviru katerega se je vse dogajalo. Dogajanje je bilo le v gibanju (rasti) prostora, v porajanju časa. Dogajanje je bilo pravzaprav le neko zelo imaginarno lebdenje v duhovni neskončnosti.

Sedaj pa je pesnik predstavil dogajanje na trdna realna tla, ki predstavljajo okolje. To je tu konkretna pristna kmečka družinska soseska, s svojstvenimi odnosi in neskaljenimi čustvi.

Kmet se smrti ne boji. Ve, da je to njegova končna usoda, kot je usoda vsakogar. Zato tudi asociira na počivljiensko bivanje kot nekaj (za sedaj) lepega do nedoumljivosti, vendar pa sekundarnega pomena. To ni raj, kot odraz religioznega prepričanja, kajti kmeta predstavlja pesnik v njegovem popolnem in edinem okolju - odnosu jaz - zemlja - kjer je bog popolnoma izključen. Bog se kot sila pojavi šele v neekstaznem realnem družabnem življenju, ki presega okvire nakazanega okolja. To je čisto osebna predstava nekega pretakanja, neke neposrednosti, bližine, ki pogojuje srečo.

Tudi splošno ne moremo o Gradniku reči, da je njegovo pojmovanje religiozno obarvano. Vsa prizadevanja v življenju veljajo kot priprava na posmrtno bivanje, to je izrazita srednjeveška krščanska dogma, toda ne smemo pozabiti, da jo je Gradnik uporabil le v okviru Ljubezni in kot način izražanja oziroma sporočanja.

Vzrok za padeč pesnikove izrazne moči v tem času moramo vsekakor iskati v njegovi zunanji miselni preorientaciji. Začnejo ga veliko bolj vznemirjati drugi problemi, važnejši od ljubezni. Ta se pojavlja le kdaj pa kdaj, le kot impresija v sicer izraziti ekspresiji. Toda izraz tako nastalega trenutnega počutja je prisiljen, sicer pompoz, vendar pa nemelodičen in plitek. Za primer lahko spet vzamemo značilne dialoge, na primer: FONTANA IN VODNI CUREK (Večni študenti) ali pa OREL IN SMREKA (Zlate lestve). Pesniku gre tu bolj za podajanje občutka višin, iz katerih se "pokojno vračam v tvojo globočino". Ljubezen je praktično šele v nastajanju, razvidna je samo iz zanesenjaških napovedi, ki pa so le besede brez možnosti za uresničitev. Še celo izrazite

lirične pesmi, kot je recimo PESEM DEKLICE (Zlate lestve), niso več iste, kot so bile včasih, lahko bi jih celo primerjali s poskusi kake porajajoče se in nadobudne pesnice, vse prežete z ustvarjalnim zanosom.

Kot sem že rekel, pa se pesnikova izpovedna moč začne v zbirkah POJOČA KRI in PESMI O MAJI zopet dvigovati in to celo precej naglo. V pesniku se nenadoma pojavi močna težnja po zbližanju, po intimnosti in neposrednem kontaktiranju. Brez dvoma so vzrok za to problematične družbene razmere (vojna in z njo vzporedno sovraštvo in odtujenost med ljudmi). Kot skesan se zopet vrne k njej in jo prosi za pardoniranje vsega napačnega v njegovem delovanju. Zave se, da s svojim pesniškim klicem k ljudem ni uspel, uspel bi lahko edino z intimno ljubeznijo do posameznika, kajti ta je tista najmočnejša in najbolj osveščujoča, kljub svoji dejanski zunanji odtujenosti od preprostega človeka.

Pesnik slutí nenadni družbeni preobrat. Že v pesmi ČRNI ANGELI (Zlate lestve) pravi:

Glej, črni angeli so že razpeli
nad hišami temneče perotnice.

Hkrati pa pomení začetek osnovljenih pristnih starih odnosov, ki so nujni za nadaljnje trezno in uravnovešeno bivanje vsakega posameznika. V TUŽNI PESMI (Zlate lestve) pa se že neposredno obrača k njej:

Ne hodi proč, ostani tukaj z mano,
roko mi daj, da moja se ogreje,
naj vse se vrne, kot je bilo preje,
četudi je že davno pokopano.

Isto vzdušje preveva vse ostale ljubezenske pesmi tega obdobja. Od prvih slutenj samote (POSTAJA NA ROMANJU - Večni studenci) prehaja Gradnik na "zviijačne" poskuse posredovanja v obliki "mučeniških" spominskih asociacij (ODGOVOR NA PISMO NEZNANI, KONEC - Večni studenci; PREVARANI - Pojoča kri) in dalje na pravo intimno doživljanje, rastoče s čust-

venim približevanjem (TUŽNA PESEM - Zlate lestve) in oblikujoče se v pristno poezijo življenja, teženj k čistoči življenja, življenja nad demagogijo krvi (zbirka POJOČA KRI).

Dejanska neizpolnitev njegovih novih teženj in želja je tisti odločilni faktor, ki je nujno narekoval večjo notranjo doživetost pesmi in pesnika ponovno pripeljal na stari miselni tir predstave stvarnega erotičnega doživetja. Če na primer pogledamo pesem NOVO SREČANJE (Pojoča kri), je pesnik kot pobudnik in nosilec novega razmerja še poln upanja in zaupanja v njena čustva. Očitno je, da je njegovo počutje en sam trepet pred tesnobo samote, ki ga je nenadoma zaobjela, ko njegova beseda ne najde več odmeva, ko ni nikomur več namenjena niti dovoljena.

V VPRAŠANJU (Pojoča kri) pa pesnik že nakaže in tudi izrazi končno spoznanje, da nove ljubezni ne bo. Njeno malenkostno pojavo so preplavile drugačne, popolnoma nasprotno sfere nastalega življenjskega kaosa, to pa je povzročilo pesnikovo odtujitev od zunanjega dogajanja v njegovem okolju in preusmeritev v samo njemu lastni duhovni prostor.

Ta prostor pa je, in to je bistveno, življenjski. Miselno je realnemu stvarnemu svetu popolnoma nasproten. Predvsem teži v višino, torej k nadkriljevanju splošnih moralnoeksistentno izraženih komponent subjektivnega in družbenega delovanja. Je neka nova "fatamorganična" (zaradi potreb hitrega dojemanja estetsko izglajena) duhovna predstava novega življenja, ki bo predstavljalo izničenje konfliktov in sovraštev. Ljubezen dobi torej popolnoma nove razsežnosti, predvsem kar se tiče splošne družbene angažiranosti, ljubezen skratka postane filozofska oblika moralnega osveščanja ljudi kot posameznikov in kot množic.

Izraz takšnega pesnikovega dognanja so PESMI O MAJI.

Zbirka je enoten ciklus in zaradi tega precej nenavadna, predvsem kar zadeva obliko in način izražanja. To je sploh Gradnikova posebnost, da se kdaj pa kdaj povsem oddalji od sebe in od okolja, najbrž zato, ker ga je leto razočaralo. V takih situacijah nastali ciklusi so precej samosvoji, tako na primer ravno PESMI O MAJI, malo manj KMET GOVORI (Večni studenci), najbolj pa poznejši LUCIPETER, ki bi lahko celo predstavljal ironijo oziroma parodijo na vse Gradnikovo dotedanje ustvarjanje.

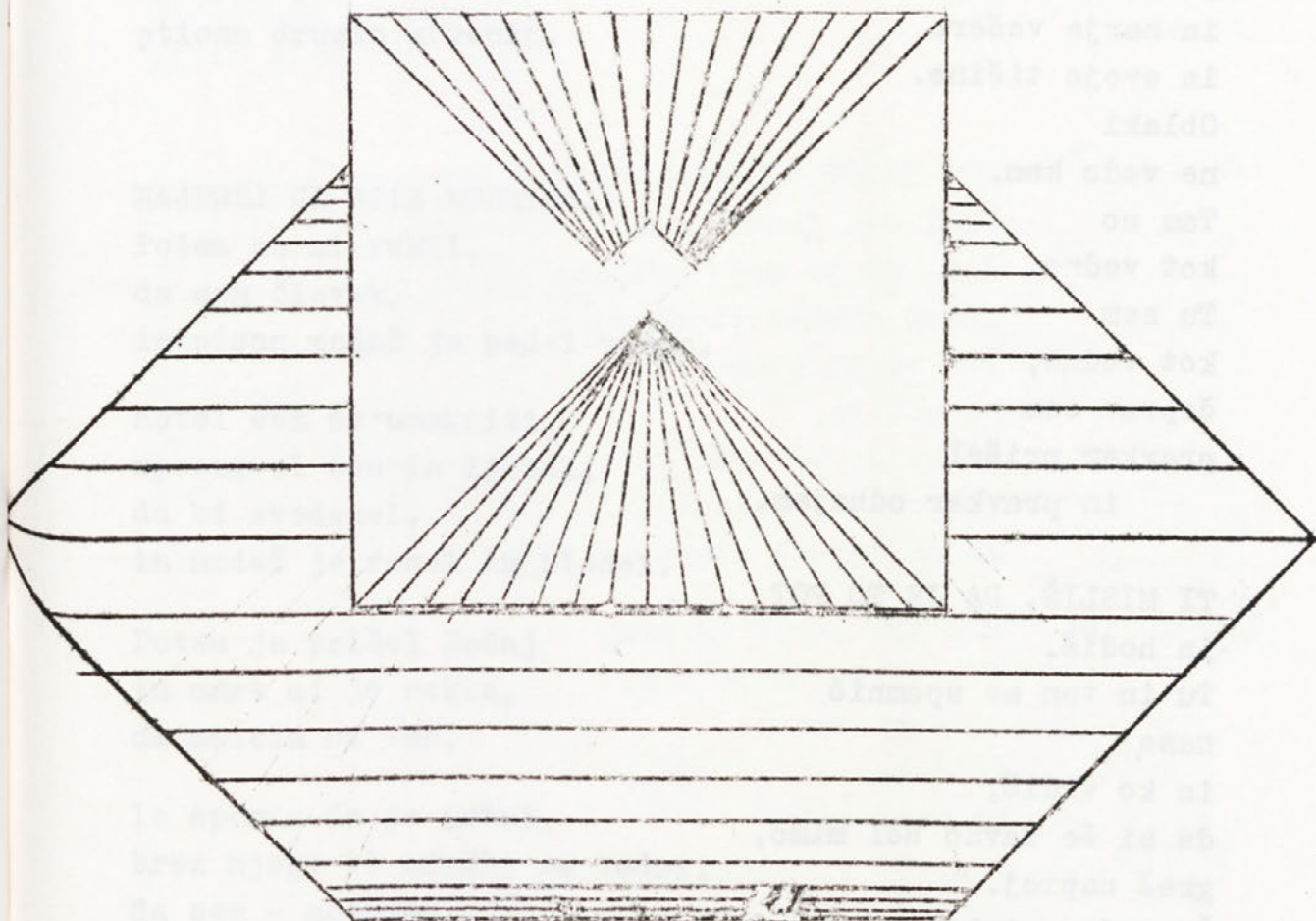
Osnovna značilnost PESMI O MAJI je idealizacija okolja, bitvanja in odnosov, na drugi strani pa izrazita filozofska narava pesmi, nekakšen povzetek pesnikovega stališča do vseh glavnih javljajočih se protislovij in nezanesljivosti reda. Nasproti konkretni stvarnosti postavlja pesnik nasproten, toda pravilen svet, sicer, kot že rečeno, idealiziran, vendar pomemben za ustvarjanje novih predstav in nazorov.

Taka je tudi erotika, kolikor je sploh je. Njeno bistvo je prisotnost in vpliv prvotne narave. To je sicer metaforika, vendar dovolj učinkovita, da posamezne dejavnike v notranjem krogu dogajanja lahko personificiramo. Ljubezenski faktor je recimo lahko morje (MAJA IN MORJE), ki predstavlja neko magično privlačnost kot posledico spomina na izgubo deviš-tva in želje po ponovni združitvi z njim - močje in svobodo; v pastirskem okolju (MAJA IN PASTER) se razvije pristna idilika - piščalka je posebljena kot ženska -; s popolnoma idealizirano predstavo moškega (MAJA IN MLADENIČ, MAJA IN METULJ) je dosežena trenutna iluzorna potešitev, ki je bila v prejšnji situaciji (POD ZVEZDNIM DREVESOM, PRIVID, JESENSKA TIŠINA, PRIŠLA SI - Pojoča kri) popolnoma onemogočena.

Ljubezen, "pred tvojim žrtvenikom zdaj stojim / in žgem, in kar zgori, je samo dim," pravi Gradnik v pesmi DIM (Pojoča kri). S to prisposodbo je verno podana eksistenčna vrednost

ljubezni v določenem času, hkrati pa je to zadnje krizno obdobje v njeni eksistenci. Ljubezen v končni fazi je sicer sproščena v obliki nekega idealnega počutja, vendar zadovolji pesnika in njegovo ustvarjalno potrebo. V zadnji Gradnikovi zbirki LUCIPETER se ertika javlja le še bežno, mimogrede, kar kaže na njeno splošnost in sekundarnost. Iz nekdanje močne, eksistenčno važne nujnosti za reševanje problematičnih situacij pesnikovega bivanja se je njen pojav reduciriral na golo formalnost, spremljajočo pesnika le še kot idilična podoba preteklosti in s tem njegovega življenjskega dela.

Konec

Smiljan TROBIŠ

PESMI

SONCE JE TAM.
Morda zahaja.
Morda vzhaja.
Pravkar sem prišel,
pravkar odhajam.
Zato ne vem.
Sonce je tam.
In gore,
polne zarje jutra
in zarje večera
in svoje tišine.
Oblaki
ne vedo kam.
Tam so
kot vedno.
Tu sem
kot vedno,
čeprav sem
pravkar prišel
in pravkar odhajam.

TI MISLIŠ, DA JE TO POT
in hodiš.
Tu in tam se spomniš
nase,
in ko vidiš,
da si že davno šel mimo,
greš naprej.
Še vedno misliš,
da se ni vredno vračati.

Še vedno misliš,
da je to pot
in da hodiš.

KO BI PTICE GNEZDILE V KORENINAH
in bi njihov glas odmeval
po trhlem umirajočem deblu,
bi hotel biti drevo.
Ne bi jokal za mrtvimi listi
in se ne uklanjal vetrovom,
samo v zemlji bi bil
in tiho pel
pticam drugih korenin.

NAJPREJ JE BILA MODRINA.

Potem so mi rekli,
da sem človek,
in pisan madež je padel vanjo.

Hotel sem se umakniti,
spoznaval sem in ljubil,
da bi zvođenel,
in madež je rasel in bledeł.

Potem je prišel Sedaj
in smrt mi je rekla,
da madeža ni več,

le spomin da je ostal,
brez njega bi nikoli ne vedel,
da sem - modrina...

IZ LABIRINTA ZRCAL

prihajaš.

Ušel si njihovim

pogledom

(vse preveč popačen

si bil v njih)

in se zatekaš

v rano

svojega zavetja,

ki boli.

Tvoj beg hiti

po brveh bolečine

k bregu,

kjer še čakaš ti,

zrcalo.

PRVI JAZ: MOJ BALON JE POLN TOPLEGA DIMA.

Ujel sem drobec sence, ki misli.

Vem, da je moja prijateljica,

ampak nikdar je nimam,

ker vedno samo prihaja

in odhaja.

Lovim jo po nebu svoje notranjosti,

med oblaki pozabljenih življenj,

ki so najbrž njeni prijatelji...

DRUGI JAZ: Vsi smo pepel in prah

in topli dim je vonj

njenega cvetja.

Vaši baloni so rosa,

ki bežno gine

v prostoru njene lepote;

umro in spoznajo in postanejo -

ona...

TRETJI JAZ: Prevaran ždim na lestvah
neke stvarnosti in jo gledam
skozi toplino svojega prahu;
v njej iščem le še senco
svojega oblaka,
ki se riše na drugih...

JAZ. DALEČ OKOLI SEBE
si peljem pot.
Jaz gora. Gora v megli.
Črna, votla, cesti
ne pusti priti,
življenju ne pusti
zliti se v noč.

SENCE, ODMEVI.
Jek živali. Megla.
Truden beg pred zelenim.
Karavana vedno istih,
ki tonejo, grabijo v prazno.
Dež. Drevesne stene padajo.
Blaten mrak in besno vrvenje
senc, odmevov.

Tomo Krajnc

BRODOLOM

On pada, pada v obup, v vlažno jamo. Šele ko je na dnu, začuti mokroto tal. Zmrzi ga. KRIK - ni odmeva. Skozi možgane mu gre monotoni zven vodnih kapelj. Vsaka kaplja vzdraži misel. Vsaka kaplja polni mračno jamo.

Od nekod pride energija sonca. Žarki. Misli se vzpenjajo k njim. Roke grebejo po mrzli, vlažni zemlji. Izza umazanije nohtov priteče kri. Sonce odide po svoji poti. Zajame ga tema. Tok... tok... tok... Izmučen zapre oči in otopi.

Rad je imel ljudi.

x x x x x

Popotnik v puščini - tarča neusmiljenih vetrov, ki mu bičajo telo in sipljejo vroči pesek v oči (S peskom obložene veke in zamašene pore). Duši ga. Izgorelo grlo krvavi. Pade in vidi strašno temo - vidi konec. Moli, zaklinja se na vse bogove - NIČ. Z največjo muko si otre oči.

Na peščinem griču se riše ena sama palma. Mirno in spokojno se hladi z lastno senco. Ne verjame v resničnost palme. Fatamorgana. Toda zbere vse moči - vstane. Odpre usta, da bi spregovoril, toda veter mu jih napolni z ostrim peskom. Le pol koraka naredi in - pade...

Junak je bil - v boj je šel - s peskom so mu zasuli oči.

x x x x x

Mi smo brodolomci lastnih ladij življenja. Potopljeni smo na dno morjá. Potopljeni v temno in mrzlo vodo. Le tu in tam se zabliska trup neznane ribe. Temna voda vpija vase zvoke, zato se ne slišimo. Sami smo. Smo kot prikazni...

Pogovarjamo se z lastnimi mislimi. Tišina vesolja leži nad nami. V glavi nam brni strašno občutje pritiska. Daleč, daleč na vrhu pa čutimo poigravanje valov. Spominjamo se, kako potrpežljivo so zibali naše ladje. To zibanje nam je postalo dolgočasno. Zato so se dvignili in nas zalili v nič.

Mateja Vodnik

E G O

Preteklost je spomin,
sedanjost sreča,
prihodnost - upanje...

Mlada sem še, toda nežna ostroška leta so že za menoj. Ko se zazrem v jasne oči svoje sestrice, ki ima pred seboj še vse brezskrbno otroštvo, se spomnim svojih otroških dni: tistih, ko sem še nosila v rokah malo plastično punčko, misleč, da je živa in čisto prava, in tistih, ko sem v kratki oblekici skakala okoli hiše. Znala sem priti še do sosedovih in morda do konca ulice. To je bil moj svet, ki je bil tedaj tako lep. Poznala sem le svojo punčko in igrače, pa psa in mačko in cvetice okoli hiše. Rada sem imela mamo in očeta, brata in sosedovo Marjanco. Dalje moj pogled ni segal. Mojega sveta življenje velikih ni zameglo. Takrat mi je bilo prikrito, da je v svetu celo žalost,

bol, hrepenenje, smrt... Toda spoznala sem in takrat sem odrasla.

Začela sem razmišljati o sebi, o ljudeh, o pomladi, o ljubezni. Prišle so pomladi: deseta, petnajsta, srečna... Hotela sem trgati bele rože, hotela sem tekati po travniku, hotela sem imeti odprto srce - čas pa mimo mene. Preizkušnje, razočaranja, se zdi, nikomur ne prizanašajo. Toda srce ohrani najlepše v tišini, v samoti. In meni samota mnogo pomeni.

Nekoč sem zvedela, da sem družbeno in socialno bitje, pozneje pa sem sama odkrila, da jo kljub temu potrebujem - samoto. Čutila sem, da se moram spoznati do potankosti, hotela sem vedeti za svoj značaj. Le tako sem lahko žive-la z ljudmi, jih razumela in od njih kaj pričakovala.

In prišel je danes in v meni ni samote in praznine, kajti moj Ideal je velik. Ko sem sama, se izpovedujem belim listom, sebi. Zdi se mi, da je prostor, kjer sem sama z nebom, kot hiša mojega življenja, iz katere se lahko vrnem potolažena, pripravljena zaživeti znova. Včasih se zbojim, da bi postala čudaška, če bi se preveč odtujevala ljudem in se zatekala v svoj svet, toda vse bolj spoznavam, da mi samota vrne mnogo ljubezni, ki sem jo zapravila v prepirih z mamo, da mi pomaga spoznati mojo krivdo. Kajti pred seboj se ni moč zatajiti. Treba je le prisluhniti žvrgolenju ptic in lastnemu srcu, potem si utrjen, srečnejši.

Pa vendar je človek kdaj pa kdaj nemočen.

Tisti dan sem prišla domov prepozno. Mama je zvedela, s kom sem bila zunaj, in me strašno užalila s svojim vpitjem, da hodim z barabo, da njo in očeta spravljam v sramoto. Niti najmanj nisem pomislila, da bi utegnile biti mamine besede resnične. Toda resnico sem kmalu izvedela. Tokrat

je imela mama prav. Na zmenke nisem več hodila in bila sem razočarana. Pozabila sem ga, vsaj tako, na zunaj. Praviijo, da imajo mame vedno v vsem prav...

Ljudi imam rada. Imam jih rada, ker niso popolni. Menda jih zaradi tega tudi ljubim. V tem sem jim pač podobna. Vsi imamo isti cilj: biti boljši, bližati se popolnosti. Morda ne prav vsi, ampak moja podoba sveta je idealizirana, zame je svet lep, zato želim biti med srečnimi, srečna.

Življenje pa teče dalje in nič ga ne ustavi. Sem pač le EGO...

Ljubica Rataj

MEDITACIJA

I.

Ljudje so govorili, se smejali, šli so mi na živce. Zunaj je bil siv dan, eden tistih, ki te zamorijo s svojo brezupno sivino, s svojo mokroto. Vse je sivo, tuje, hladno. Strah me je sivih dni. Zdi se mi vse tako majhno, zaprto, nikjer poti, nikjer rešitve. Dežuje, dežja je toliko, da bi, se ti zdi, lahko izmil vso umazanijo sveta. Tudi egoizem, ki je v nas, ki nas uničuje. Sovraštvo, ki nas prav tako uničuje. Nenadoma se ti zazdi, da bo dežja vseeno premalo. Tudi dež je umazanija, del narave, ki pa lahko tudi uničuje.

Ljudje še vedno razpredajo besede. Vsak hoče uveljaviti svoj ego. Štiri milijarde ljudi s svojim egom, to je utopija. Vsi hočejo naslikati svoj ego v najlepši luči, čutiijo se vzvišene nad napakami drugih. Pritiskajo drug na drugega, tudi mene hočejo zaslužniti, bežim pred njimi, iščem pot, toda danes je tudi pot utopija. Edino, kar mi preostane, je, da nemo sprejemam vse jaze, ki iščejo potrdila.

Dež je melanholija, mokra, težka, brezizhodna. Ljudje so postali pohotni, hočejo, da postanem taka, kot so sami, hočejo, da postanem nekdo, ki jim je bliže, ki sovraži skupaj z njimi, ki je umazan, kot so sami. Branim se, boj je dolgotrajen. Leta pa so neizprosna, odpor je vedno slabši, vedno bolj sem jim podobna, vedno slabša sem, toda danes je vse sivo, ni poti. Vedno več je sivih dni, vedno več je umazanije, ki je dež ne more sprati, nebo je vse manjše, tudi jaz jim postajam podobna.

II.

Gledam v sonce. Sonce je večnost. Zame je sonce sreča. Ne tista kupljiva sreča, ki je tako zelo minljiva. Vidim večnost, slišim minljivost. Radio ni večnost. Pevka z glasom v sebi tudi ne. Glasba, mehka, osladna, lepljiva glasba, ki pritiska na žleze solznice. Tudi ta glasba je delček kupljive sreče. V sebi čutim dva jaza. Zmaga seveda tisti stokrat prekleti, polasti se mojega duha, mojega telesa, ki ga sovražim. Veliko je stvari, ki jih sovražim. To sovrašтво je v meni, kot je v roparici morilski nagon. Sovražim navidezno idilo malomeščanskega družinskega življenja. Nekaj me omejuje, čutim to nepremostljivo oviro. Toda ta trenutek sem svobodna, želim si, da bi ta trenutek postal večnost. Noč je blizu, tako blizu, da si želim, da bi prišla prej, kot je njen čas. Kupljiva sreča nas je prisilila, da smo začeli prezgodaj razmišljati o minljivosti. Želim si v večnost, želim zbežati. Bežim pred sabo, ker se bojim svojega drugega jaza. Bežim v vijoličasti svet, v svet glasbe, ki pa je drugačna od te, ki nam jo vsiljuje radio. Tam je mrak, tam je brezčutnost, tam ni prepovedi. Bojim se le za sonce. Bojim se, da bi padlo z neba, rada bi ga vzela v svojo dušo. Kaj je tam? Bom tam našla smisel, razodetje? Morda je tam

popolna svoboda. Sonce je samo še žareča krogla. Ugaša, toda samo za nas, ki smo na tej strani. Zdi se mi, da pada, hočem ga ujeti, toda ne morem iz okvirov, ki so zame brezizhodni. Nebo je čudovito. Sonce je v tisočih barvah.

Jolanda Valentič

BESEDE SO PREPROSTE

Besede so preproste
kadar z njimi
gostujem pri metuljih

kadar z njimi
predramim ciprese

ko jih počešem na prečko
in poljubim.

Parki tedaj odpirajo svoje
veke in duri .

O kako ste danes beli .

O kako ste danes beli

- in me sprejmejo
medse .

OBIŠČEM TE

Kdaj pa kdaj te obiščem
beli podlesek
septembrske zemlje.

Z vetrom upanja
na livadi srca.
Željna sprave in molčanja.

Željna plahega vonja
s socvetij
tvoje rane pomladi.

Kdaj pa kdaj te obiščem
na livadi
tvojih sončnic...

ZIMA BO

Obletavanje brez
prekrijem
z dolgimi rokami
vrb.

- Da se razdajam,
pravijo, toda
šelestenje je odmev
mojih klicev...

Utrujene brstiče
zapiram
in žalujem z vejami,
- toda da se razdajam,
pravijo
in ne vedo,
da odhajam;
Zima bo!

ŽALOSTINKA V APRILU

Zaman je upanje v aprilu
pognalo drobno, tiho seme.
Preveč poraslo je plevi in teme
je bilo preveč, da bi sedaj rodilo.

Utrujajočim vetrom se ognilo
je steblo, ko so čezenj ruli
in združeno s prstjo zasuli,
da z njim se bode pregrnilo.

A mislila sem, kaj bi se zgodilo
drevesu, ki kali betežno,
ki skoraj bo mi čisto nežno
v aprilu seme obrodilo.

Ako bi rožo posejala v maju,
bi tedaj pognalo seme
in tudi bi, če bi odvrгло breme,
nekoč me s sadom napojilo?

Zaman je upanje v aprilu
utrujajočim vetrom se ognilo,
a mislila sem, kaj bi se zgodilo,
ako bi rožo posejala v maju.

MAŠČEVANJE

Vidim:

svetloba mladik
poganja preko gričevja
tvojega čela.

Opotekam se med
dvema zubljava.

Ure pletejo čezme
bleščečo pajčevino modrine.

Čutim

roko dneva
na tvojih
tlakovanih ramenih.

Kolikokrat že
sem zablodila v mračne gozdove
sredi življenja,
da ničesar več ne vem.

ZDRUŽENA S PRSTJO

Včeraj je jesen neslišno oplodila zemljo ,
grudo, ki sem nanjo sela, da počijem,
da z očmi gejzir poiščem, se napijem
neobzrdane mladosti, čistega devištva.

Toda da bila sem pozna, slutim
skozi neme pore, kjer življenje išče pota,
neoskrunjeno otroštvo klije in dobrota
matere nanovo že odpira rane.

Zbadajo v dlani utrujene, postane
želje že me, upanja, ki so boleče rane
preorale, moje zgodnje sanje,
da s prstjo se združim.

Včeraj je jesen neslišno oplodila zemljo
skozi noč. Da bi ne mogla priti
in poslednjič, še poslednjič dobre se želje naužiti,
da bi združena bila s prstjo.

Janez Pipan

VRATA

V.

Nekaj pa je tako. Naslednji večer pride znova. Je prišel znova. Sam enostavno ne more doumeti, kako je takrat hotel ponovitev, vse do potankosti, do pičice. Mar samo to? Začutil je poželenje po ženski, navsezadnje bi se o ljubezni dalo tudi dvomiti, čeprav je bilo vse v njem raztrgano zaradi tistega slepe naključnega prebliska svetlečih isker v očeh; prihaja med zidovi, ti so na obeh straneh ulice in tako kot vedno ustvarjajo tesen; koraki se mu samodejno pospešujejo, ga privzdigujejo do zidov, naprej ne gre, ulica, prekleta! Verjel sem, ko si rekla ljubezen. Saj res, slepo je verjel. Tudi sam je rekel tako. Najprej seveda, kot je moška navada, razvada, samoizdajstvo, smrt. Konec. Potovanje skozi ničlo na drugo stran in potem po dolgih turah, po razbitih ovinkih vračanje. Če bi mu sploh lahko rekli tako temu vračanju, kaj vendar še imaš po enkratnem popolnem razgaljenju, kje je tvoje edino bistvo. Najbolj

skrit kotiček tvojega nič vrednega jaza postane predmet občudovanja, vsekakor pa je vse skupaj porazno, je del splošnega poraza, celotnega in obupnega. Že prvi trenutek se razgališ in to je več kot pohujšanje, je sam pekel.

Zdelo se mu je, ko je premišljeval ljubezen, da jo popolnoma upravičeno zahteva samo zase, kakor da je razpoložene tistega večera prešlo v nenadomestljivo nujnost za ljubezen in njeno mehanično vrtenje, vrtiljak, s katerega vsakdo strmoglavi.

Toda nekje se je moralo zatakniiti. Kot vedno, seže v prazno, v zgoščenost teme s trdnim prepričanjem, da bodo konice njegovih prstov vsak hip otipale slutnjo gladkosti njene kože, nato pa jih bo z vsem zamahom sproščenosti potopil v prelivajočo se mehko, diš kožo, tisti prvi trzljaj zaradi kože, svetlobe, polnosti kolen, stegen, najčistejše spoznanje, do katerega je kdajkoli prišel, do katerega je sploh mogoče priti, je verjel. Potem se je odločil naglo, kot bi se bal, da ne bi česa zamudil, ali da sploh ne bi bilo prepozno, razgalil se je, nič novega pač, le kaj, za vruga, je tako vneto pripravljaval ves ta prazni, nesmiselni čas; stopila je tesno k njemu in zakrila njegovo sramoto pred vsem, le ona sama se je smeje se napajala iz redkega vodnjaka, privrelega iz tega novega prostora. Sploh nista pomislila ali se vprašala, kje je studenec in ali je sploh kje, praznila sta ta nebogljeni vodnjak, kaj bo, ko bo prazen, ali bo potem še pripravljena v svojih kletkah hraniti izsušene sredice njegovih vprašljivih nagnjenj, da, vsega tega ni bilo, bila je le enojnost, bil je smeh v dvoje.

A-je--tam, se je izluščilo iz mraka vsakokrat, ko je prihajal, tukaj sem, je moral sporočiti v globino. Potem je željno pričakujoč vedno počakal na odmev kot žvenketanje vsepovsodskega zvoka, šele nato je, in to s kolikšno mero

gotovosti, iztegnil prste; vedno je rekla: a-je-tam? preden ga je zagledala, kot bi se hotela prepričati, če jo slutnja morda ne vara, torej je res, da si nisem samo jaz venomer grizel ustnic, celo v tistem enkratnem zamaknjenju iz oči v oči, predajanju samega sebe, podaritvi, da, celo takrat. Zdaj verjame, da ga je zares ljubila, ker je dvomila, dvomila o njegovi ljubazni, in vedno tako ljubko (gladka koža njenega privzdignjenega česnega stegna se razlije v neskončno možnost ljubljenja te lepote), vedno tako pričakujoče se je izšelestelo iz pritajenosti globine: a-je-tam -.

A - JE - TAM...

Po sprejemu dlani v svoj strastno oklepajoči prijem sta hodila mimo zidov, ki so s svojo ustaljeno raznovrstno enoličnostjo napolnjevali vse. Bistveno je bilo napolniti tišino s tišino tišine, zato je zidove vedno jemal za oškropljene, blatne zaveznike, utrujene kakor sam po razbežanju razpenjenih begov pred množičnostmi; čisto pri tleh so se najbrž podobno kot on z vrenjem približevanja napolnjevali z zeleno vlažnostjo, pozelenelostjo, ki kljub svoji tako razbobnani izdajalskosti obliva trenutni vtis z natančno izdelanim prinašanjem lagodja in sprostivte; ta je venomer v širokih pljuskih segala v višino, prihajala kak meter od tal v blago rjaskastosivo blatno vzdušje, izsušeno od sončne pripeke, ki svojega sosodstva pri tleh ni mogla prizadeti v njegovi zavodljivi rasti; zelenost je tako tu pa tam že prehajala v krike, krike tišine, ki je v tem hipu postala mučna in pritiskajoča na senca in pljuča.

Svetilk ni bilo, kakor da bi bila že vnaprej preračunana njihova nepotrebčnost ali celo škodljivost, če gre zanj in za Evridiko.

Da, nekaj podobnega se je dogajalo takrat. Drugič, tretjič, pa tudi še desetič in morda še kdaj. V večini primerov nenatančne kopije, predstava, ki je prinašala zehajoče obraze spremljajočih figur; te so po neki vesoljni nujnosti vrednotile njuno rast v vsem vzponu proti modrini, proti ideji modrine. Kot bi hotela vsej življenjski obširnosti in objestnosti zoperstaviti nasipe, jezove, ki ne bi samo varovali (v izpuhtelih parah njunega sunkovitega dihanja je bilo čutiti prav omehčani navdih takšnega sporočila) tisočere oblake sanj (sanj pri polni svetlobi) pred njenimi nevarnimi valovi z ostrimi, v žarkovju dne lesketajočimi se vrhovi; njihov veliki smisel bi bil ravno v tem, da bi ne-
prestano rasli, se širili v svojih koreninah, da bi se bohotili v razburkanem vodovju - kepa mehkega betona z idealnim razmerjem vseh elementov je neslišno potonila, se razmočila, se še bolj pritajeno razlila v nič.

Iz začetne zagnanosti se je rodila otožnost. Pogledi so se začeli pogosteje križati v oddaljenosti, nedosegljivosti, vsak zase je bil zato žalosten, ne da bi hotel kaj takega priznati pred drugimi. In Evridika je še naprej zvenela, le da tokrat bolj monotono in zaskrbljujoče A - JE - TAM in on je še vedno odgovarjal v prvi osebi, kot bi hotel s svojo trmo vznemirjati ali igrati vohuna - TU SEM - in tam, je tudi bil; ko danes, ko je vse obzerve, uspe vrniti vase sposobnost tiste urejenosti, se največkrat spomni na pekočo dlan, opečeno do mišičja in osušenih kosti; vnela se je bila praznina in zagrabil jo je s širokim ramahom, kajti še vedno se je vanj prišihotapljal A - JE - TAM, le da ga ni nihče izrekel. Morda pa je le bil nekdo, ki ga je poslala Evridika, češ naj sporoči, da ne more priti, in Evridika ima vedno vse attribute ob sebi, vsi jo spremljajo na njeni poti, zato tudi poznajo vsak njen oblaček, tudi vsako najtanjšo vlakence njene vročine. Tokrat so jo najbrž prav igrivo izdali.

Bila pa je resnično samo igra brez kakršnegakoli dna ali podaljška, samo nov atribut in novo razpoloženje trenutka, ta pa strmoglavi njegovega franceljna s prestola in ravno takrat - ko zamestom - umira - še - zadnji - krajček -
- dneva...

Misli ga prehitevajo z veliko naglico, vse njegovo žarkovje, ves on se oklepa poraza; to je res absurd, vendar pa živa podoba gibanja, zato je najbrž nujna. Sicer pa je prišla sama po sebi, kot bi v njem nastala, da, natančno nekaj takega in to je verjetno zelo pomembno. Poraz pomeni vračanje, poraz je bila ljubezen, res, da samo poskus spoznanja samoodine ljubezni, toda ta pota so pomenila novo rojstvo. Oziroma rojstvo, ki je samo eno, rojstvo človeka, ki se je popolnoma otresel vseh podarjenih mu pogledov in nasmehov in tisočeri drugih sladkih stvari; ki je dihnil in odgnal vse obdajajoče in prizadevajoče si iz njega kaj napraviti, in kaj je to, če smem vedeti, to je to, kar vidiš, kako hodi, se obrača in dela druge take kretnje, lutka (ker smo v dvajsetem stoletju bi bilo sicer bolje reči stroj ali pa robot, pa ne bom rekel). Vsi se bodo razpršili kot prah v vetru in odleteli prosit bogove svojih donečih butic naklonjenosti, toda bogovi so zvití, bogovi so ljudje, njihovo izdajstvo je humor, sicer pa - to ni izdajstvo, ampak gnus. Verjel je v vse to in prav tako verjame še zdaj, samo, ... Sedaj, ko je jate obdajajočih nasmehov, pogledov, naklonjenosti končno poslal v lebdenje, so se le-ti naselili vsepovsod. Nevidni mu prebadajo telo in dušo, kot svetlobne puščice ga prebadajo in mu nekje globoko v senci kože zadajajo strahotne bolečine. Poraz...

V svoji nenehni hoji po spoznavanju bistva stopnic komaj razume, da je bil vse to rezultat poraza. Komaj sta zapustila zelene prijatelje - zidove, že se je pred njima pojavila mala nočna silhueta sprehajališča; tokrat se je seveda

že popolnoma zmračilo in zelenje tako ni bilo več zaznavno. Razen njegove mehkode, ki je polagoma vzcvetela v drgetajoč hlad, napajajoč ju po vsem telesu; šinil mu je prav do dna in tisti hip mu je nekaj prvič dalo slutiti, da je kakor strahoma krepkeje stisnil pekočo otožnost med prsti, ki se je prav tako kot testo razlezla po žilah, se naenkrat popolnoma ujela s hladom trave; iz tega sta nastala Črtomir in Evridika, je nastalo nekaj skupnega, negotovega, žalostnega.

Sunkovito je obstal. Na profilu je začutil Evridikin vprašujoč pogled. Vedel je, da iz obrisov črpa njegov izraz, nepotolažljivo črpa in spoznava. Ni mu preostalo drugega, kakor predati se, popolnoma se sprostiti, prepustiti. Premik je pomenil razburjenje, sedel je na klopco in hlad ga je še bolj navdušeno pozdravljal v svojem popolnem objemu, sedla mu je na kolena in se mu, se mu je zdelo, zelo približala. Zavedal se je, da je zelo grenko, ker jo zares ljubi, zato se ji je bližal iz strahu, ne iz ljubezni, ne iz ljubezni, in vendar je dobro vedel, da od tega razpada ni več kaj pričakovati. Potem bi prav gotovo nastopil splošen propad, moral bi se nehote prepustiti množičnemu reševanju, samo gola, onemogla mati narava bi ga lahko rešila s svojo žrtvijo, samo ideja narave, ki bi odprla gnojni tvor in pogoltnila vso nesnago, tako bi še bolj pospešila svoj notranji razkroj, propadanje v svojem bistvu, kamor je prodrla človekova uničevalska strast, on hoče izničiti tisto, kar nosi težo, vso težo, poleg pa z zadovoljstvom v nasmehu opazuje zunanji boj odpadkov in življenja, košebanje njegovih strasti in nagonov, sproščenost dihanja in čutenja, udobnost namestitve v kalupe, ki ga zaklepajo v elastičnost neprehodnega kavčuka, le površinski površni obrisi lahko sklepaš na človeško sredino, vse, kar je več, mora, hočeš nočeš, priti v pozabo.

Evridika je po dveh urah še vedno nepremično toga, kakor da bi vztrajala začetna zazrtost, ali pa bi večerni hlad otopel njeno ženskogladko telo. Videti je kot kip antične Venere; če jo hočeš pobožati, ostane kamen, negibljiv mrzel kamen, potem spozna, da Evridike ni več, hotel sem ti vendar... Evriidiiikaaaa... hotel sem samo... da, tu sem, pridi... A -- JE - TAM ... moč ... mojo sedanjo moč... saj je vendar popolnoma jasno,

da iz vsega tega veje resnica huje kot poplava spoznam strašno dejstvo da me ni razumela in je bila celi dve uri zelo daleč od mene najbrž se je prvič zavedela mislim tako kakor bi bilo za odnos najinih poti v tistih dveh urah potrebno uboga evridika morala je biti strašno razočarana ko je zaslišala moje sladkobno govoričenje o tem kako sem se z barbaro nezrelo narazvito neumno in sploh nepunčaro znašel med travo in ji vzel nedolžnost v evridiko pa je kriknila samo nagnusna barbara razuzdana in pohotna barbara najbrž jo je videla kako se s sprijeno naslado oklepa mojega telesa in me strastno vleče vase suva kvišku s svojimi dekliškobelimi nogami vidi me kako stečem za njo ko mi uide iz naročja v mojih iskrecih očeh se pobliskavajo bose noge ko je vse utrujeno dosežem je polna straha in hkrati veselja ko jo rešim bolečih spon neodraslosti se smeje do onemoglosti in potepta mnogo trave in cvetja.

Bilo je pred dvema urama, kolikor se lahko zanese na občutek časa, ali pa je tudi vse to tako mlado in nezrelo. Mislim, da si mi to že povedal, pravi Evridika, rajši nadaljuj. Potem sicer umolkne, vendar namesto nje govori nestrpnost in razdraženost, dokler je ne piči in ga popolnoma razoroži tiste začetne volje in dobrega namena, kake da se ni nič spremenilo od TAKRAT, pravi z neprikrito napadalno naglico, rekel si mi vendar, da si se grozno spremenil. Saj se je tudi meni zdelo čudno, da bi se v enem

poletju človek popolnoma predrugačil, enostavno, kako naj rečem, ne morem si predstavljati, da človek nenadoma ne bi bil več človek, se pravi, človek bi vsekakor bil, oh, kakšne neumnosti stresam, ampak ne več t i s t i človek, to je grozno, ne vem... da, ljudje se pa resspreminjajo, tudi tako na splošno, mislim, ne samo med poletjem, ko imamo čas,

jaz imam vedno čas, si misli, pa tudi to, da je s svojim plazom besedičenja ustvarila nesmisel, kot bi poglobila prepad, za katerega še ni vedela, tedaj pa je nekaj zapiskalo med golimi vneбомolečimi vejami osamljenega javora, prav nalahno se je priplazilo skozi grmovje mraka do njiju, stopilo mednju in streslo, bil je veter, hladan, jesenski, večerni, drug k drugemu sta se pred njim zatekla v zavetje in začutila toploto, toploto bližine in lepoto te toplote.

Tako je steklo, to je bil začetek. Kako strašno daleč je že in kako strašno daleč. Gole javorove veje pa so še iste, s svojo goloto mu postanejo družice. - Sprejemam jih brez vsakega odpora. Začetek ali konec, to zdaj sploh ni več pomembno, kajti noben razlog za življenje mi ni več ostal, zdaj ko sem svoboden, popolnoma svoboden, je rekel Sartre, pa čeprav je to misel uporabljal v čisto drugačnem pomenu kot jaz, ki mi je v tem tako brezsmiselnem trenutku prišla v zavest, popolnoma svoboden, in ta svoboden pač nekoliko spominja na smrt, je še rekel Sartre, kot da bi naravnost hotel postati tisti, ki mu je v zadovoljstvo pisati misli najbolj zamegljenih duš, samo da je šel mnogo predaleč, moral bi ostati pri razočaranju nad ljubeznijo in življenjem, ki ga le-ta poseblja, ter spoznati, da je to najdlje in najgloblje, in vendar je pot do njega najbolj vsakdanja stvar.

Moral bi najti rešitev.
On pa je hlepel po višinah.

Rogovilaste in prazne javorove veje se mi vstavijo v oči. Skušam povesiti trepalnice, vendar mi ne uspe, strašen občutek, kot bi spoznal, da ne boš nikdar več gledal ali govoril, da, popolnoma isto in oči ostanejo še dalje široko razprte, kot bi hotele še povečati praznino, tako široko, da solze kar samodejno pripolzijo izza njihove okostenelosti, ustvarjajo brezčutni jok, neizrazno občutje, ki zaman upa in išče okrog sebe. Med veje stopi Evridika. Smeje se. Z nalezljivim smehom, ki je nekoč pogojeval ljubezen. Ostane popolnoma sama, razpeta med te veje kot pajčevina, kot v jutru lesketajoča se rosna pajčevina. Tudi sam se moram zasmejati. Pred dvema urama bi si zaman prizadeval, da bi skrivil ustnice in premaknil njihova kotička (Evridika mi je večkrat laskala, kako zavidanja vreden je njun trepet) po tistem uglajenem, neskaljenem tiru, ki pelje k ognju, zdaj pa se razlezeta kot po olju, na široko, prenaširoko, dosežeta razpetost oči, skupaj z očmi ustvarjata bolečino, ki se potuhnjeno kot izdajalska kolona seli vedno le po površini, in to je zelo, zelo čudno,

zdaj vem zdaj ko se je priplazila do prsi čutim kako se s pravo sanjsko mirnostjo potaplja in hlepi po srcu, da ga zgrabi s svojo grobo nasilnostjo moral bom stisniti zobe moral bom dvigniti roke in se zgrabiti za prsi vem da mora vsak hip priti pa se ne vem zakaj noče in noče zgoditi nekje čisto zunaj pa nekdo votlo udarja trenutke presledki večnosti so kot dolgočasno življenje nešteti rodovi zdi se mi da bom moral zakričati zdi se mi da bo prišlo vsak hip zdi se mi da je že tu tišina večnost tišine šele ko ta mine zaslišim odmev in zagledam obraz popačen razrezan široke rane brez krvi pa se prenesejo z bolečino name to je moj obraz spoznan ga v zadnjem hipu preden izgine in znova

zaznam med formalnimi obrisi vej evridiko in njeno žalostno obličje ki čisto malenkostno spominja na trpljenje in na kesanje zdaj se mi že dozdeva da na predhodno zmoto gotovo zmoto ker drugače sploh ne more biti evridika ponovno izginja pod gladino ozadja hočem za njo grem da jo bom zopet našel tišina me prehiteva v mislih moram skloniti obraz da lahko pomislim žalostno kako žalostno le krik rjovenje ranjene zverine jo dohiti in se zopet vrne v podobi nakaze brezsmisla.

Sedaj mi je končno uspelo zapreti oči. Zdi se mi, da so za to bili potrebni grozni napor. Daleč za mano je že, čeprav se je najbrž dogajalo pravkar. Sploh ne vem, kako mi je uspelo premagati svojo hipnotično mrtvoudnost. Pričakujem pomiritev in melanholijo, samo za utrinek bi bilo lahko popolnoma tako kot včasih, dokler sedanjost ne bi vsega razrušila. Potem je vse še huje. Ker mi ne uspe, si bom poskušal narisati gole javorove veje. Potem bom mednje razpredel pajčevino in jo posul s kristali. Vrnil se bom na začetek nocojšnjega večera.

(Odlomek)

Maja Klemenc

ZA DAN MLADOSTI V BEOGRADU

Po mnogih letih "počitka" smo Novomeščanke znova zastopale Slovenijo na vsakoletni prireditvi dneva mladosti za Titov rojstni dan v Beogradu.

Pred odhodom smo se dobro pripravljale pod vodstvom tov. Ruže Kovačič in njenih sodelavk, ki so poskrbele, da smo vajo s kiji dobro obvladale.

V Beograd smo odpotovali z vlakom. Sprva je bilo iz vagonov slišati petje, ki pa se je po nekajurni vožnji poleglo. Vožnja je bila naporna, tem bolj, ker so razporedili v vsake kupe kar po osem. Tako smo spale kot sardele v konzervnih škatlah in sanjale o Beogradu in srečanju s Titom, ki je bilo za večino od nas enkratno doživetje.

Bivale smo v kasarnah po trideset do petdeset v eni sobi. Prostori so bili snažni in posteljina čista.

Družba je bila odlična; spoznavali smo se z mladinci in mladinkami iz drugih republik, ki so prav tako nastopali na prireditvi 25.maja. To so bili dnevi, ko smo vsi znali vse jezike, od srbohrvaškega, makedonskega do tujih jezikov, ki se jih učimo v šoli. Tako smo se med seboj spoznavali in spoprijateljevali in marsikdo od nas je spoznal, da so naši jugoslovanski vrstniki vljudnejši, prijaznejši in družabnejši, kot smo si mislili in si jih predstavljali. Zato se mi zdi taka vrsta prireditev izredno pomembna za povečanje enotnosti, bratstva in sodelovanja med Jugoslovani.

Obljubljenega večernega plesa ni bilo niti zadnji večer, ker so v kasarno vdrli neznani Beograjčani /ki so zvedeli za naš ples/. Zaradi tega si nismo kvarile veselja, zapele smo in se veselile kar na hodniku kasarn, kjer so nas poz-

no zvečer utišali naši vodniki.

Hrana je bila okusno pripravljena in vredna priznanja, še posebno, če pomislimo, da so jo pripravljali za 6000 ljudi po trikrat na dan vojaki sami. Prvi dan je bila v jedilnici velika gneča, saj se je 6000 lačnih ust naenkrat borilo za obljubljen obrok hrane, na žalost pa toliko ust m ni bilo mogoče ustreči naenkrat in morali smo lepo stati v vrsti in čakati, tako da so se nam cedile sline, ko smo gledali tiste, ki so hrano že dobili in jo zadovoljno mleli.

Vaje smo imele vsak dan in smo trdo garale ter se potile na pekočem soncu, ki je neusmiljeno in vztrajno žgalo, da smo delale enotno in brez napak, skupaj z našimi kolegicami iz Bjelovara.

Najhuje je bilo v soboto zvečer 24. maja, ko naj bi imeli generalko, na katero je prišlo tudi lepo število gledalcev. Sprva je kazalo, da bo padlo le nekaj kapljic dežja, postopoma pa je deževalo vse močnejše in masa nastopajočih je morala organizirano izstopiti s stadiona pod streho. Prekinitev generalke nas ni motila, zato smo se Slovenke zbrale in prepevale partizanske ter ljudske pesmi in popevke, da je bučalo in odmevalo daleč okrog. Preglasili smo vse naše vrstnike iz drugih republik, ki so kmalu začeli peti skupaj z nami. Peli smo vse, kar smo znali, in v temi se je videla v očeh vseh nas, mladih, iskrica sreče, ki je širila geslo: "Naj zvedo, da smo Slovenci. Naj zvedo, kdo smo Slovenke." V tem glasnem odmevanju in bučanju naših glasov se nismo zmenile niti za obleke, ki so ležale po klopeh in se namakale v toplih, umazanih lužah. Skoraj nam je že zmanjkalo gradiva za petje, ko so objavili, naj se brez panike vrnemo skozi glavni vhod v avtobuse. Tako je bila generalka predstavljena na nedeljo zjutraj, ko je

sonce že skoraj popolnoma osušilo zemljo in stopnišče na stadionu. Zbirališče je bilo na pomožnem prostoru ob stadionu in za vsako skupino je bil določen točen čas vstopa. Skupina deklet iz Novega mesta smo pomotoma prispelle pred vhodna vrata s skupino deklet iz Bjelovara in smo se šele tam zavedale, da smo same. Vesel nasmeš nam je izginil z obraza in pesem je utihnila. Vse smo strmele na cesto, po kateri so vozili avtobusi, toda na žalost med njimi ni bilo niti enega, ki bi vozil slovenske mladinke. Ko smo po treznem premisleku le ugotovile, da smo na pravem stadionu in da naši pridejo za nami, se je iz ust znova iztrgala slovenska pesem, ki se je širila in zvenela vse glasneje in veseleje. Ob cesti so se ustavljali ljudje in nas poslušali. Sprva so se nam čudili, nato pa so nas prosili, naj jim zapojemo še nekaj pesmi. Ponosne na to, da smo Slovenke, smo jim zapele pesem Dan ljubezni, ki je požela viharo navdušenje.

Zdrcbila se je še zadnja lupinica skrbi, ko so se pred nami pojavili avtobusi s Slovenci in znova smo vsi skupaj zapeleli Dan ljubezni, ki se je kmalu prelil v Dan mladosti.

Pod vodstvom dobrih organizatorjev smo odlično opravili generalko, zaradi česar so vsem od veselja kar same noge poskakovale in zaplesali smo vsi skupaj kolo, na katerega se je naše uho in oko že docela navadilo in si ga prisvojilo. Iz grla so izhajali zvoki pesmi, ki nam bodo vedno zvenele v ušesih kot plošča, ki je neuničljiva. Sedaj je bilo treba opraviti le še jedro vseh priprav, to je prireditve dneva mladosti z naslovom : SVET ZA JUTRI.

Zvečer 25. maja smo se zbrali na zbirališču vsi polni pričakovanja in nestrpnosti, ki nas je prepravljalo kot razburkanò morje. Tu smo si s tovariši iz drugih republik zadnjič zaželeli uspešen nastop, na katerem naj bi zares pokazali, kaj znamo. Srca so vzdrhtela, ko so začeli klicati

skupine za vstop na stadion. Za trenutek sem pomislila, da morda sanjam. Vendar je te sanje pretrgalo glasno ploskanje na stadionu, nabito polnem ljudi. Sedaj se je bilo treba le še potruditi in izvršiti nalogo, ki so nam jo zapuili naši vodniki, treba je bilo veselega nasmeha, lesketajočih se oči in brezhibno izvedene vaje. Minute so enakomerno tekle in nas opominjale, naj se pripravimo. Čutila sem, kako nekje globoko v meni nekaj drhti, da se vsa tresem.

Glasba me je dvignila na noge, me napravila lahko in me razvedrila, ob znanih akordih sem se popolnoma sprostita, s kijem v roki sem zaplesala in ob lepem občutku so se mi raztegnile ustnice. Čutila sem, kako se mi iskrijo oči, a si navzgor proti Titu nisem upala pogledati. Nenadoma so me zajeli valovi vmesne pripombe, ki so se širile od moje sosede: "Smej se!" "Enako," sem odgovorila čisto potihom in mirno, da ne bi vzbudila pozornosti. Nikoli prej še nisem bila tako vesela in nikoli me še ni zalil tak občutek sreče kot tedaj, ko smo končale vajo. Ozrla sem se proti Titu in se radostno nasmejala.

Ko smo sedeli na klopci, sem slišala pripombo, da je bila naša vaja prekratka, a sem jo opravičevala s tem, da je boljše imeti lepo izdelano, zanimivo, ritmično in nekoliko krajšo vajo, kot pa dolgo in ponavljajočo se.

Nenadoma me je oblila vročica in me ovila v neprosojno tančico, ki me je izolirala od ostalih. Občutila sem čudno samoto, ki se je pritihotapila vame kot izraz domotožja. "Kako neprimeren čas za take občutke," sem premišljevala kasneje. Tančico je pretrgalo glasno pokanje živobarvnih raket, ki so me znova poživile. Kot strela so preblisnile nebo, nekatere so ga popolnoma osvetlike, a le za trenutek. Roke so se sklenile nad glavo in oddajale glasne zvoke.

Ploskali smo predaji štafete, Titovemu govoru, nastopu in vsemu, kar se je odigravalo na stadionu, in s tem želeli še malo in še malo obdržati Tita zase, v našem svetu. A slovo je moralo priti in nas odtrgati od njegove bližine.

V zvezi z dnevom mladosti in bivanjem v Beogradu sem napravila ob odhodu domov anonimno anketo, v kateri sem dobila zelo zanimive odgovore na vprašanja:

1. Kako si se počutila na nastopu?

- Razburjeno ob pričakovanju Tita, vendar brez treme;
- bila sem srečna, da sem lahko nastopala pred Titom, in zavedala sem se, da se to ne bo več ponovilo;
- dramatično, jokala sem z mnogimi in tudi s Titom;
- enkratno doživetje, povezano s čudovitim občutkom slovesnosti, povezanosti s Titom in vsem občinstvom;
- brez treme, prijeten občutek, vendar zahtevna naloga, ki mi je bila v čast;
- jokala sem;
- počutila sem se sproščeno kot na običajni vaji.

2. Kaj ti je bilo najbolj všeč v Beogradu?

- Bratstvo, nastop, izlet;
- prijateljstvo, gostoljubnost, higiena v kasarni;
- najbolj mi je bilo všeč srečanje z mladino drugih republik;
- glavni nastop, obisk Kalemegdana in Avale, prisrčen sprejem;
- najbolj všeč mi je bila začetna slika na nastopu, ki je predstavljala srce.

3. Kaj ti v Beogradu ni bilo všeč?

- Čakanje na obed, dež na generalki;
- ples, ki ga ni bilo;
- odhod iz Beograda.

Nekatere so menile, da slabega sploh ni bilo.

4. Ali misliš, da naj bi podobna srečanja in sodelovanja mladih pogosteje organizirali?

- Ne, ker preveč stanejo.

Ostali odgovori so bili kratki: DA.

5. Organizacija /v kasarni, na vajah, na nastopu/?

- Bivanje v kasarnah za tako veliko število ljudi in tudi vaje, prevoz na stadion so bili dobro organizirani, saj ni bilo nobenih prevelikih zmešnjav;

-- organizacija je bila dobra;

- še kar v redu, želela bi samo več mladinskega samoupravljanja in seveda več mladinske samodiscipline;

- organizacija dobra, vendar me je motilo komandiranje in stroga disciplina.

6. Kaj misliš o prireditvi?

- Uspela je;

- bila mi je izredno, izredno všeč;

- mislim, da je to primerna oblika za širjenje bratstva in enotnosti;

- bila mi je všeč, le naša vaja je bila prekratka;

- prireditev je uspela /vendar so bili stroški preveliki/;

- vedno nam bo ostala v spominu.

NOVOMEŠKI GIMNAZIJCI MED NOB

V teh dneh, ko praznujemo 30-letnico zmage nad fašizmom, se vsi spominjamo težkih let naših očetov in mater, ali si vsaj skušamo predstavljati čas, v katerem se je kovala naša sedanjost, čas, NOB. V teh prelomnih in kritičnih časih so se pred 35 leti znašli tudi naši predhodniki na novomeški gimnaziji, ki je med vojno predstavljala pomembno žarišče odpora proti okupatorju. Eden izmed tedanjih dijakov gimnazije je bil tudi Novomeščan dr. Tone Šavelj. Poprosili smo ga, da nam na kratko obudi tiste čase, predvsem pa kot soudeleženec oriše vlogo naprednih dijakov v boju proti fašizmu. Tov. Šavelj se je naši prošnji prijazno odzval in nam predstavil svoje delovanje in delovanje svojih sošolcev do konca 1. 1942, ko je bil aretiran in odpeljan v internacijo. Takole je pripovedoval:

"6. aprila 1941 je Nemčija s svojimi zavezniki napadla Jugoslavijo. Pritisk II. svetovne vojne pa je bilo tudi pri nas na gimnaziji čutiti že prej. Vsi smo slutili, da bo do vojne slej ko prej prišlo tudi pri nas. Dijaki smo npr. že pred napadom na Jugoslavijo sodelovali v raznih demonstracijah proti hitlerizmu in nemčarstvu pri nas, tako ob okupaciji Češke, ob "Auschlussu" Avstrije, napadu na Poljsko itd. Dijaki smo bili sicer razdeljeni na dva tabora - napredni sokolski in nazadnjaški klerikalni. To sta bili v stari Jugoslaviji dve glavni stranki in njun vpliv je bil najmočnejši tudi na gimnaziji. V tistem času pa je bolj kot ta cepitev na dva tabora postal aktualen ravno odpor proti fašizmu, kar je bil bolj ali manj skupen interes. Tudi KP je v Novem mestu takrat delovala precej pod vplivom Sokola, saj se je ilegalno sestajala v bivši sokolski knjižnici.

Vsi smo se že nekako pripravljali na dogodke, ki so sledili, to je pristop Jugoslavije k trojnemu paktu, demonstracije,

ki so bile tudi v Novem mestu, puč v Beogradu in končno napad na Jugoslavijo 6. aprila. V Jugoslaviji je bila izvedena mobilizacija, poleg tega pa so se takoj priglasili tudi prostovoljci in Novo mesto je postalo veliko zbirališče le-teh. Tu so se organizirali, formirali v enote in odhajali na fronto, ki pa je žal takoj razpadla. Takrat se je tudi pokazala velika moč Partije, ki je takoj zavzela stališče, da je treba braniti deželo, kljub temu da je bil podpisan nenapadalni pakt med Nemčijo in Sovjetsko zvezo. Močno je vplivala na prostovoljce, saj so se priglasili skoraj vsi nemobilizirani, ne glede na pripadnost. V teh pripravah smo množično sodelovali tudi gimnazijci, mnogi so tudi vstopili v prostovoljske enote. Na žalost seveda do borb ni prišlo zaradi izdajstva starojugoslovanske vlade in vojaškega vodstva, ki so ga večinoma sestavljali petokolonači. Jugoslavija je po nekaj dneh kapitulirala in za nas, napredno mladino, je to pomenilo veliko razočaranje in veliko tragedijo. Mi smo bili takrat močno vzgojeni v ljubezni do domovine in do kralja, predvsem kar nas je bilo članov Sokola. Takrat tudi še nismo vedeli, kakšna korupcija je vladala v tedanjih jugoslovanskih vrhovih.

Po kapitulaciji je v Novem mestu zavladal velik nered. Med prebivalstvom je delno zaradi razočaranja, delno iz objestnosti zavladala anarhija. Po nekaj dneh pa je bila organizirana narodna zaščita, v katero so vključili mladino. Ta je začela delati red, KP pa je takoj v začetku pozvala, naj zbiramo orožje, ker da bo še prav prišlo. Takrat smo res zbrali in poskrili precej orožja in streliva. Vse to se je dogajalo, preden se je sploh zvedelo za formiranje OF v Ljubljani. Vest je med nas prihajala počasi, ker so nastopile počitnice in se nismo mogli shajati. Tako smo šele jeseni zvedeli za OF in tudi začeli delovati v njenem smislu. Takrat sem jaz začel obiskovati 7. gimnazijo. Takoj smo se organizirali v OF, ki je bila za nas zelo

privlačna, predvsem v smislu zavednih državljanov /Sokol/, ne pa še toliko zaradi njene revolucionarne tendence, to je nastopilo šele pozneje. Je pa KPJ kot vodja OF začela pri nas uživati precejšnje simpatije in smo se precej naslonili nanjo. Organizirani smo bili v trojke, ki so izvajale posamezne akcije. Tako smo npr. v šoli izvajali propagando za OF, nismo pozdravljali italijanskih učiteljev, saj ko je v razred prišel Italijan, največkrat niti vstali nismo. Italijanščine se absolutno nismo učili, saj zdaj ni bilo več važno, ali izdelamo ali ne. Glavna funkcija šole je tedaj bila, da smo se tam lahko zbirali in organizirali. Ob staro-jugoslovanskem državnem prazniku 1. decembru smo demonstrirali za padle in za bratstvo in enotnost. Ob določeni uri je nekdo dal znak, razred je vstal in demonstriral z enominutnim molkom. Na žalost pa se je ob tej priložnosti že pokazala cepitev in nismo vsi demonstrirali. Tri četrt nas je vstalo, ostali pa so obsedeli. To je bila reakcija na to, ker je OF vodila KPJ. Italijani so to dobro izrabili in naredili seznam vseh, ki so jim bili nevarni, in vseh, s katerimi bi lahko sodelovali. Vsem, ki smo demonstrirali, so zagrozili, da nas bodo izključili, in so to tudi storili. Svoje zvito politiko pa so nadaljevali tako, da so nam v zamenjavo ponudili vpis v GILL /Gioventà Italiana Littorio di Lubiana - fašistična mladina ljubljanske province/. Mi pa tega nismo sprejeli. OF je dovolila vpis v GILL le beguncem iz Štajerske, ker so jim Italijani zagrozili, da jih bodo v nasprotnem primeru poslali nazaj v Nemcem, kar pa bi zanje pomenilo isto kot smrt.

Zdaj smo imeli še več časa za intenzivno delo v OF. Tako smo izvajali razne napisne akcije, trosili smo letake, zbirali orožje in ga predajali partizanom. Zanimiva manifestacija je bil tudi t.i. "kulturni molk". Nihče ni smel zahajati v kino, gledališče itd., ker je bilo vse pod pečatom fašistične propagande in nekatere trojke so bile posebno

zadolžene za to, da so nadzirale, kdo tega ni upošteval. Dalje je OF organizirala podobne akcije kot v Ljubljani, namreč da je ob določeni uri prepovedala vsakomur vstop na ulico. Te demonstracije so imele večkrat velik uspeh.

V začetku l. 1942 je CF organizirala v Novem mestu ilegalno gimnazijo za vse, ki so bili izključeni. Šolo smo organizirali v skupinah 6 - 7 ljudi pri zavednih novomeških družinah. Predavali so brezposelni profesorji, dalje tisti, ki so pobegnili iz Štajerske, in celo redni gimnazijski profesorji. To je bila prva ilegalna gimnazija v okupirani Evropi. Učili smo se glavnih 5 predmetov, glavni namen pa je bila politična vzgoja. Preko te šole je OF tudi zbirala svoje zaupne ljudi. Po dveh mesecih so Italijani šolo izvohalili in je morala prenehati z delom.

V tistem času se je partizanstvo že močno razširilo in tudi mnogi moji sošolci so že odšli v gozdove. Italijani so velikokrat pribežali v Novo mesto, če je kje zunaj slučajno prišlo do spopada.

Sredi l. 1942 so Italijani pripravljali znano roško ofenzivo. Da bi si zavarovali hrbet, so v Novem mestu izvedli racijo, v kateri so polovili vse mlade in sposobne moške in jih odpeljali v internacijo. Takrat so aretirali tudi mene in me po 20-dnevnem zaporu odpeljali v Italijo. Tako se je končalo moje delovanje v Novem mestu."

Dr. Šavelj je bil nato v internaciji do kapitulacije Italije septembra 1943. Takrat je skupaj s svojimi tovariši zbežal na Primorsko, kjer se je pridružil partizanom in se tam boril do konca vojne. Ko je kot osvoboditelj prispel spet v Novo mesto, je bila njegova prva pot na gimnazijo.

Takšni so njegovi spomini. Za konec pa smo ga še vprašali, Kakšno je njegovo mnenje o današnji mladini, oziroma kako

on ocenjuje njeno aktivnost in družbeno funkcijo.

"Jaz bi to vprašanje rajši postavil nekoliko drugače," nam je odgovoril. "Vprašal bi se, kako bi mladi danes reagirali, če bi prišlo do česa podobnega kot l. 1941. Prepričan sem, da ravno tako kot mi, oziroma celo dosti bolj aktivno. Današnja mladina je res razvajena in je videti prostaška ter nezainteresirana za vse dogajanje okoli sebe, toda prepričan sem, da je zavedna in da bo branila vse pridobitve lahko še bolje kot mi. Rojeni ste že v svobodi in vzgojeni v socialističnem duhu. Danes ste vsi enotni, medtem ko smo bili mi cepljeni na sovražne si stranke. Resda so danes pogostni tudi razni negativni pojavi pri mladih, toda to je le zunanji izraz vseh protislovij, ki vladajo v sodobnem svetu. Če pa bi prišlo do kritičnih trenutkov naše svobode in neodvisnosti, sem prepričan, da bi vsi enotno nastopili in branili svojo domovino."

Pogovor sta vodila Smiljan Trobiš
in Janez Pipan

